

Inhoud

Een waarschuwing vooraf	7
Virtueel vogelen	14
Naar buiten	20
Het vogelvirus	37
Blinde vink	68
Waar het begon	77
De kunst van het kijken	83
De grote puzzel	103
Kijken met je oren	112
Gidsen, kijkers en andere hulpstukken	125
De beste plekken	152
Een korte cursus	167
Verder lezen	187
Nawoord bij de herziene editie	191
Register	193

Een waarschuwing vooraf

Het moet er maar eens uit: ook ik ben een vogelaar.

Niet iets om trots op te zijn. ‘Als je ooit zó wordt, ga ik bij je weg,’ dreigde mijn vrouw eens, wijzend naar de televisie die een vijftiger toonde met een gezicht als de kop van een kalkoen. Met ringbaardje, kaplaarzen en geblokte wollen trui stond hij door een verrekijker te turen naar een vogel in de verte.

Ik begrijp haar.

Ik doe mijn best. Laat iemand mij waarschuwen voor het te laat is.

Maar ik kan er niets aan doen: ik ben besmet door het vogelvirus, en het is ongeneeslijk. Ik hou van vogels. Vrije vogels. Ik voel niets bij ‘postduivensport’, ik kweek geen kanaries en heb niets met volières. Maar ik kijk naar vogels, ik denk elke dag aan ze. Tijdens gesprekken dwaalt mijn blik af, soms met mijn gedachten erbij – midden in een verhaal denk ik: hé, een torenvalkje. Dat moet haast wel liefde zijn.

Ik ben niet de enige. ‘Wat is dat toch met vogeltjes en mannen van middelbare leeftijd?’ schreef een kennis mij eens na een vogelstukje van me in de krant waarvoor ik werk. Ze bedoelde: ‘iederéén’ lijkt tegenwoordig wel ‘iets met vogels’ te hebben.

Dat klopt. Het leger vogelaars is gestaag groeiende, en

ik meen te weten waarom: in iedereen schuilt ten diepste een vogelaar. Simpelweg omdat het onmogelijk is niets met vogels te hebben. Ze zijn in ons leven, geen mens sterft zonder ooit een vogel te hebben ontmoet. Goed, sommigen kunnen geen mus van een merel onderscheiden, maar dat hoeft ook niet om naar vogels te kijken of zelfs een vogelaar te zijn.

Iedereen kent vogels, of je wilt of niet. Laten we er een paar op een rij zetten:

De zwaan. Al was het maar van die KLM-reclames van vroeger.

De eend. Hij bestaat niet, er is enkel de Carolina-eend, de krooneend, de ijseend, de harlekijneend, de slobbeend en nog tientallen andere, maar voor de meesten is de eend: de wilde eend, uit de vijver bij het stadspark.

De meeuw. Zie eend, maar de meesten doelen natuurlijk op het witte spook dat in de vroege ochtend de vuilniszakken openritst en de gebruikte luiers, maandverbanden en maaltijdresten op de stoep van de burens uitspreidt, op zoek naar een afgekloven kippenbout of kaaskorst.

De duif. Van de Dam, de balkonrand en het ondergescheten wasgoed. Komen we later nog op terug.

De reiger. Die grijze ooievaar, die naast sportvissers geduldig zijn maal staat af te wachten.

De merel, die grote zwarte met die oranje snavel en donkerbruine mussen in de tuin.

De mus, natuurlijk. Voor de jongere lezer: mussen waren vroeger wat mezen nu zijn – doodgewone vogels, alom aanwezig.

De mees. Van de pindasnoeren. Geoefende kijkers on-

derscheiden hier zelfs de koolmees (zwarte kop, witte wangen) en de pimpelmees (blauw-paars koppie), maar nu gaan we al te ver.

De roodborst. Hem zeggen is hem zien. We zitten al bijna op tien – gefeliciteerd.

Misschien komen er nog wel meer bekend voor. De kip, *het meest veelzijdige stukje vogel*. De zebravinkjes uit de kooi. De papegaai bij de ingang van de dierentuin. De pauw uit de kinderboerderij. In de bioscoop vloog de sneeuwuil voorbij in een Harry Potterfilm. De zwaluw, van de luciferdoosjes. De snip, van de oude honderdguldenbriefjes.

Kortom: vogels zijn altijd en overal om ons heen, je kunt er niet aan ontkomen. Ze spelen een dagelijkse rol in ons leven, je beseft het alleen vaak pas bij het fluitconcert dat je op een vroege zomerochtend met de watten nog in het hoofd uit je slaap houdt. Al zou je willen, dan nóg kun je je ogen niet voor ze gesloten houden. Iemand kan wel zeggen dat hij niet naar vogels kijkt, maar hij doet het al een leven lang. Je hoeft alleen maar net ietsje langer naar ze te kijken, en je raakt vanzelf verliefd.

Logisch. Want vogels zijn mooi – de meeste althans. Grappig. Levendig. Aaibaar. Eetbaar, voor wie het niet laten kan.

Waarom vogels, en niet kikkers, pissebedden, slangen of grizzlyberen?

Vogels hebben alles wat wij mensen graag in dieren weerpiegeld zien: niet het dierlijke, maar het menselijke. Paarvorming. Nestdrang. Trouw (soms). Zingen. Eigenschappen die we menen te herkennen, te begrijpen zelfs. Daarom ook houden wij van honden en katten, trouwe bondgenoten

die je het idee geven dat ze je begrijpen wanneer je tegen ze praat – waar kom je dat nog tegen? Sommige vogels doen nog meer: ze praten terug, ook al hebben ze geen idee wat ze zeggen.

De vogelaar kijkt in een spiegel en ziet zichzelf terug. Zelfs meer dan dat: ook aantrekkelijke eigenschappen die het menselijke te boven gaan – het Icarusmotief. Het vermogen en de wens om te vliegen. De geschiedenis van de luchtvaart toont hoe bevlogen de mens zich met heel veel vallen en opstaan heeft getracht te voorzien van vleugels om de zwaartekracht te overwinnen. Het is altijd de droom van de mensheid geweest: zich te kunnen verheffen of het aardse onder zich te laten en op engelachtige vleugels dichterbij de hemel te komen. Het leverde in elk geval een eeuwenlange stroom schilderkunst en poëzie op.

Historici kunnen uitleggen dat de mens in de Middeleeuwen een hiërarchische visie ontwikkelde op de schepping. In de hoogste sferen bevindt zich uiteraard God, direct daaronder zweven engelen en duivels. Laag-bij-de-grondse dieren als wormen, spinnen en slangen mogen tot op de dag van vandaag op minder warmte van de mens rekenen: ze werden eeuwenlang letterlijk als minderwaardig beschouwd. Vogels stonden daarentegen voor hogere sferen, daarom worden engelen op schilderijen ook altijd voorgesteld met vleugels van veren.

Bijgeloof was lang een vast onderdeel van de vogelliefde: uilen, raven, kraaien en eksters werden geassocieerd met heksen en duivels. In Frankrijk en Engeland hing de mens het kadaver van een ijsvogel voor de deur; het zou beschermen tegen zware storm. Wanneer ooievaars of zwaluwen

een huis uitkozen om te nestelen, vatten de bewoners dat op als een gelukkig voorteken.

Dat alles moet er haast wel de oorzaak van zijn dat de vogel, al of niet voorzien van bijbehorende symboliek, zo massaal en langdurig aanwezig is in de kunst en de letteren.

De verwijzing naar vogels en hun nesten komt al voor in de eerste bekende Nederlandse regel: *Hebban olla vogala nestas hagunnan*. Dat is nooit veranderd. Sla het werk van Maarten 't Hart, Hans Warren, Jan Wolkers erop na, of lees Karel Glastra van Loons *De passievrucht*, en op elke bladzij duikt wel een ortolaan weg of scheert een sperwer door de lucht. Geen schrijver die deemoediger (maar ook ironisch) zijn woorden kan kiezen bij het zien van een paar grutto's, een kanoet of een slechtvalk dan Koos van Zomeren: 'Als ik God was en ik wou het scheppingsverhaal verdedigen, dan beriep ik mij op uilen. [...] De uil, zou ik zeggen, is een kunstwerk. Bij uilen geloof je het minst in toeval, het meest in een bedoeling. Op uilen heeft iemand ontzettend zijn best gedaan.' (Uit: *Winter*, De Arbeiderspers, 1993)

'Op een gegeven moment gaat het je toch irriteren,' zei de collega van de krant een beetje besmuikt, terwijl hij op mijn bureau afliep.

Pardon?

'Dat je je hele leven vogels om je heen ziet vliegen, en je op je vijftigste nog steeds geen idee hebt welke het zijn.'

Beter kon mijn collega de innerlijke drang om vogels te kijken niet omschrijven. Vroeg of laat dient hij zich aan, in meer of mindere hevigheid, tenzij je blind bent. Mijn collega is niet blind. Jarenlang chef van de fotoredactie

geweest. Al die tijd was het woelen der wereld in al zijn bloederigheid op zijn netvlies voorbijgetrokken in een paar duizend persfoto's per dag. Elk beeld schreeuwt om aandacht in de krant. Hongersnoden in Afrika, aanslagen in Pakistan, olympische-medaillewinnaars, een Europese topontmoeting, NEC tegen NAC, een Spaanse torero die door de stier bij zijn ballen op de horens wordt genomen – het doorsneenieuws op een doodgewone dag.

Dat heb je allemaal gezien, en ervaren. En dan beseffen dat je iets schijnbaar onbetekenends en vanzelfsprekends grandioos over het hoofd hebt gezien.

Vogels dus. Vandaar dat mijn collega schaamtevol en fluisterend bekende dat hij tijdens een weekje vakantie op een Waddeneiland 'toch maar eens een vogelgidsje' had gekocht.

Daarover gaat dit boek, een vogelkijkboek zonder plaatjes. Een handleiding die ontluikende vogelliefde wil aanwakkeren, maar ook de beginnende en zelfs wat gevorderde vogelaar wil wijzen op de lol van het vogelen. Op de waarde ervan, en de betekenis. Het gaat over mijn eigen pogingen een beetje greep te krijgen op de wereld, maar ook over anderen, die daar veel beter in slaagden dan ik. Maar bovenal over de lol die je beleeft aan zoiets simpels als vogels kijken. En het mooie is: die lol is gratis leverbaar, voor iedereen.

Natuurlijk, je kunt op een zomerdag met een strakblauwe zomerlucht heel goed zonder een passerend visdiefje dat zich kraaiend van plezier als een vallende baksteen in het zeewater stort. Je kunt besluiten niets te voelen bij een buizerd die met gespreide vleugels langzaam rondjes circelt om te verdwijnen in de oneindigheid. Je kunt je oren

sluiten voor het zingen van een merel bij het invallen van de schemering op die zwoele voorjaarsavond.

Misschien kun je dan ook wel zonder een zelfportret van Rembrandt, zonder vioolsonates van Bach, en zonder Vermeers *Meisje met de parel*. Noem het zinloze beschaving. Slaap dan maar lekker. Of, om met Meneer De Uil te spreken: 'Oogjes dicht, en snaveltjes toe.'

Voor alle ontwakende vogelaars volgt hier een waarschuwing. Dit boek bevat een virus. Het vogelvirus. En het is besmettelijk. Hoop ik.

Virtueel vogelen

‘Kom op, meissie!’

Zomaar een commentaartje van een computeraar in een forum op internet. ‘Meissie’ kan niet lezen: ze is een torenvalkje op haar nest, onwetend van het feit dat ze vierentwintig uur per dag in de gaten wordt gehouden door een verborgen camera.

‘Yes yes yes, een ei!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! Zat erbij en keek ernaar.’

Het is donderdagmiddag, 14.11 uur, en ‘Damona’ kan haar vreugde niet op in het virtuele clubhuis, waar ze met een webcam getuige was van het eerste ei van het valkje. Ze zag het live gebeuren, en ‘Damona’ was niet de enige.

Tien-, nee, honderdduizenden bezoekers weten in het voorjaar de websites te vinden die hun dag en nacht een blik gunnen op het wel en wee van vogelfamilies. Je had het nooit voor mogelijk gehouden, maar met de komst van internet blijkt Nederland een broeinest van vogelaars, die hun fascinatie vertalen in urenlange sessies.

Ze volgen de lente tot in de intiemste details: live en ongecensureerd komen wippende ijsvogels en vechtende torenvalken voorbij, massaal begluurd in een wel heel aparte piepshow. Het is onmiskenbaar een teken des tijds: moderne mensen vogelen met webcams. Het is als winkelen bij

Wekamp: dat doe je lekker thuis. Het regent er nooit, er zijn geen vieze mannen te bekennen, en succes is verzekerd; zelfs de volhardende vogelaar die nog nooit een steenuiltje heeft gezien staat dankzij internet ineens midden in diens slaapkamer.

‘Kijk mee naar de livebeelden van een gierzwaluwengezin aan de Hortensialaan in Aalsmeer,’ heette het ooit op een site waarop met een webcam een nest gierzwaluwen te volgen was. En de populairste plek voor de webvogelaar is www.beleefdelente.nl, waar Vogelbescherming Nederland sinds een aantal jaren paartjes torenvalk, steenuil, ijsvogel, grote stern, lepelaar en ooievaar laat begluren.

De site voorziet in een diep gevoelde behoefte. Al in de eerste vier weken van het voorjaar 2008 trokken de beelden 125 000 bezoekers. Nadat het laatste jong was uitgevlogen en alle kasten leeg waren, bleven meer dan 350 000 kijkers verweesd achter.

Op een andere site was een lente lang een nest slechtvalken te zien – de beelden trokken op sommige dagen wel 220 000 bezoekers. Sommigen kijken zelfs dag en nacht, weet Joost Hartog, projectleider van beleefdelente.nl. ‘Ze hebben de laptop naast hun bed staan, en zodra ze gepiep horen, worden ze wakker en kijken ze even.’

Wat is er aan de hand? Is dit oprechte dierenliefde, totale gekte, of nog iets anders?

Natuurlijk: de vogels zelf doen het werk. Hun verenkleed is aanzienlijk mooier dan dat van de gemiddelde bewoner van het *Big Brother*-huis, *De Gouden Kooi* of *Utopia*, goed bekeken televisieseries. Er zijn goddank nog meer verschillen, maar of je nu naar *Big Brother* of de latere vogelvariant